

Ojczyzna w poezji

Ojczyzna w poezji

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o.

Wstęp

Ojczyzna to kraj, w którym się urodziłeś, miejsce skąd pochodzimy, gdzie mieszkamy. Pierwsze skojarzenie odnosi się do ziemi, określonego terytorium, z nim łączy się historia, przeszłość, stanowiąca bagaż wspólnych doświadczeń, ale również wzory zachowań, tradycja, którą dziedziczymy po przodkach. Pojęcie *ojczyzny* ma zatem wymiar materialny i duchowy, wiąże się z przywiązaniem do krajobrazu rodzinnych stron, małej ojczyzny, jak i do określonego systemu wartości, który przekazany został przez przodków. Duchowe dziedzictwo ojczyzny nie posiada jednak wyłącznie wymiaru lokalnego, wpisuje się ono w dorobek ogólnoludzki. Cyprian Kamil Norwid pisząc o nim w *Mojej ojczyźnie*, wymienia tradycję grecką: *duchem sponad Chaosu się wziąłem*, chrześcijańską: *Klucz Dawidowy usta mi otworzyli* i rzymską: *Rzym nazwał człkiem*. W literaturze Ojczyzna miewa różne oblicza, to matka, której trzeba bronić, niewolnica którą trzeba wyzwolić, tonący okręt opuszczony przez pasażerów, czy pusty pokój, w którym ostatni gasi światło. Najczęściej jednak Polska przedstawiana jest jako wartość najważniejsza, wartość, o którą należy walczyć, poświęcając własne życie.

Jacek Malczewski
Ojczyzna

Jan Matejko
Kazanie Piotra Skargi

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o.

**POLSKA JAKO WARTOŚĆ
NAJWYŻSZA**

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o.

Nauczysz się

- wyjaśniać pochodzenie słowa ojczyzna;
- używać pojęcia ojczyzna w różnych związkach wyrazowych;
- scharakteryzować różne obrazy ojczyzny w poezji;
- dostrzegać różnice w literackich ujęciach motywu ojczyzny;
- rozpoznawać czynniki gwarantujące wolność ojczyzny.

Cele edukacyjne zgodne z etapem kształcenia. Uczeń:

1. rozwija umiejętność słuchania i czytania utworów literackich;
2. odnajduje wspólne motywy tekstów literackich;

3. identyfikuje emocje wyrażone przez postacie mówiącą w utworze;
4. rozpoznaje środki stylistyczne i ich funkcje;
5. analizuje kompozycję utworu;
6. rozwija umiejętność tworzenia wypowiedzi inspirowanych utworem poetyckim;
7. poznaje motyw ojczyzny w literaturze.

OJCZYŻNA W POEZJI – *audiobook*

Rozdziały:

1. Znaczenie słowa *ojczyzna*
2. Wolna Polska
3. Polska walcząca

Notatka dla prowadzącego

Wskazówka

Wysłuchaj uważnie tekstów poetyckich poświęconych ojczyźnie i zwróć uwagę, jak poeci rozumieją pojęcie ojczyzny.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Pq9O7ThBJ>

Ojczyzna w poezji

Rozdział 1

Znaczenie słowa „ojczyzna”

W nagraniu omówione jest słownikowe pojęcie ojczyzny oraz przykładowe funkcjonowania słowa w różnych związkach językowych.

„Ojczyzna” jest pojęciem posiadającym bardzo starą historię.

W „Słowniku etymologicznym języka polskiego” Aleksandra Brücknera znajdujemy następujące wyjaśnienie pochodzenia słowa „ojczyzna”: „Od ojciec: ojczyzna, co pierwotnie »ojcowiznę« znaczyło, także Orzechowski, a za nim i inni w XVI wieku dla »ojczyzny« łacińskiego terminu »patria« używali”. Brückner zauważa, że słowo „ojciec” jest zdrobnieniem, które wyrugowało zupełnie praprzeczek „pater” pochodzenia łacińskiego. Pierwotne znaczenie „ojczyzny” oznaczało majątek odziedziczony po ojcu, ojcowiznę. Pojęcia „ojczyzna” możemy używać w odniesieniu do sfery materialnej związanej z terytorium, ziemią lub duchowej odnoszącej się do tradycji, systemu wartości. Słowo to może również oznaczać miejsce powstania czegoś, na przykład w zdaniu: Grecja jest ojczyzną filozofii. Socjologia definiuje ojczyznę jako określoną zbiorowość ludzką, terytorium historyczne należące do danego narodu, tradycję wyznaczoną wspólnotą losów historycznych, a także określony stopień rozwoju świadomości narodowej.

Stanisław Ossowski, czołowa postać polskiej myśli społecznej, w swojej pracy „O ojczyźnie i narodzie” pisze: „Ojczyzna to nie pojęcie geograficzne, które można scharakteryzować bez odwołania do postaw psychicznych jakiejś zbiorowości. Jakiś obszar staje się ojczyzną o tyle tylko, o ile istnieje zespół ludzki, który odnosi się doń w pewien sposób i w pewien sposób kształtuje jego obraz”.

Dokonując analizy pojęcia „ojczyzna”, wskazuje na dziedzictwo po ojcach, czyli przeszłych pokoleniach, jak również plemionach, protoplastach, prywatnych przodkach w łonie rodziny. Ponadto wskazuje na znaczenie więzi duchowej, ziemskiej i ideowej w ojczyźnie. Definiuje prywatną ojczyznę, która jest różnorodna i ojczyznę ideologiczną, jednakową dla wszystkich. W ojczyźnie prywatnej dominują przeżycia bardzo intymne, osobiste, szacunek do ziemi i okolic, z których wywodzi się jednostka. W przypadku ojczyzny ideologicznej są to pewne przekonania i nawyki.

Nasz język obfituje w liczne związki frazeologiczne, wyrażenia i zwroty z wyrazem „ojczyzna”. Możemy mówić o niepodległej, wyzwolonej, wolnej ojczyźnie. Obywatele często poświęcają/składają coś na ołtarzu ojczyzny; nieraz po wielu latach wracają na łono ojczyzny, by dla niej pracować, służyć jej, bronić jej lub zginąć za nią.

Synonimy pojęcia „ojczyzna” to: kraj narodzin, prakolebka, pramatka, macierz, ziemia ojców, ojczyste progi, ojczyste strony, ziemia rodzinna, państwo, Rzeczpospolita.

Swoją miłość do ojczyzny opisywało wielu, stąd piękne aforyzmy i złote myśli.

Jan Kochanowski: „A jeśli komu droga otwarta do nieba, tym co służą ojczyźnie”.

Ignacy Krasicki: „Kto ojczyźnie służy, sam sobie służy”.

Cyprian Kamil Norwid: „Ojczyzna to wielki zbiorowy obowiązek”.

Adam Mickiewicz: „W ojczyźnie serce me zostało”.

Bolesław Prus: „Prawdziwy patriotyzm nie tylko polega na tym, ażeby kochać jakąś idealną ojczyznę, ale - ażeby kochać, badać i pracować dla realnych składników tej ojczyzny, którymi są ziemia, społeczeństwo, ludzie i wszelkie ich bogactwa”.

Stefan Wyszyński: „Musicie ducha hartować, aby móc jak orły przelatywać w przyszłość Ojczyzny”!

Pojęcie ojczyzny utrwalone zostało również w przysłowiach:

Miłe bliźni dla ojczyzny.

Gdzie dobrze, tam ojczyzna.

Ojczyzna swoją każdemu najmiłsza.

Rozdział 2

Wolna Polska

Nagranie zawiera dwa utwory poetyckie: fragment „Grobu Agamemnona” Juliusza Słowackiego i wiersz Adama Asnyka pt. „Póki w narodzie myśl swobody żyje”.

Juliusz Słowacki, „Grób Agamemnona”

O, Polsko! póki ty duszę anielską

Będiesz więziła w czerepie rubasznym;
Póty kat będzie rąbał twoje cielsko,
Póty nie będzie twój miecz zemsty strasznym!
Póty mieć będziesz hienę na sobie –
I grób – i oczy otworzone w grobie.
Zruć do ostatka te płachty ohydne,
Tę – Dejaniry palącą koszulę:
A wstań jak wielkie posągi bezwstydne,

Naga – w styksowym wykąpana mule!
Nowa – nagością żelazną bezczelna –
Niezawstydzona niczem – nieśmiertelna!
Niech ku północy z cichej się mogiły
Podniesie naród – i ludy przelęknie

Polsko! lecz ciebie błyskotkami łudzą!
Pawiem narodów byłaś i papugą;
A teraz jesteś służebnicą cudzą –
Choć wiem, że słowa te nie zadrżą długo
W sercu – gdzie nie trwa myśl nawet godziny:
Mówię – bom smutny – i sam pełen winy!

Przeklnij! – lecz ciebie przepędzi ma dusza,
Jak Eumenida przez węzowe różgi.
Boś ty, jedyny syn Prometeusza –

Sęp ci wyjada nie serce – lecz mózgi.

Choć Muzę moją w twojej krwi zaszargam,

Sięgnę do wnętrza twych trzew – i zatargam.

Szczęknij z boleści i przeklinaj syna!

Lecz wiedz – że ręka przekleństw, wyciągnięta

Nade mną – zwinie się w lęk jak gadzina,

I z ramion ci się odkruszy zeschnięta!

I w proch ją czarne szatany rozchwycą;

Bo nie masz władzy przekląć – niewolnico!!!

Adam Asnyk, „Póki w narodzie myśl swobody żyje”

Póki w narodzie myśl swobody żyje,

Wola i godność, i męstwo człowiecze,

Póki sam w ręce nie odda się czyje

I praw się swoich do życia nie zrzecze.

To ani łańcuch, co mu ściska szyję,

Ani utkwione w jego piersiach miecze,

Ani go przemoc żadna nie zabije –

I w noc dziejowej hańby nie zawlecze.

Zginać on może z własnej tylko ręki:

Gdy nim owładnie rozpacz senna, głucha,

Co mu spoczynek wskaże w grobie miękkim

I to zwątpienie, co szepcze do ucha:
Że jednym tylko lekarstwem na męki
Jest dobrowolne samobójstwo ducha.

Rozdział 3

Polska walcząca

Nagranie zawiera wiersz Krzysztofa Kamila Baczyńskiego pt. „Mazowsze”.

Mazowsze. Piasek, Wisła i las.

Mazowsze moje. Płasko, daleko –
pod potokami szumiących gwiazd,
pod sosen rzeką.

Jeszcze tu wczoraj słyszałem trzask:
salwa jak pokłask wielkiej dłoni.

Był las. Pochłonął znowu las
kaski wysokie, kości i konie.

Zda mi się, stoi tu jeszcze szereg,
mur granatowy. Strzały jak baty.
Czwartego pułku czapy i gwery
i jak obłoki – dymią armaty.

Znowu odetchniesz, grzywo zieleni,
piasek przesypie się w misach pól
i usta znowu przylgną do ziemi,
będą całować długi świst kul.

Wisło, pamiętasz? Lesie, w twych kartach
widzę ich, stoją – synowie powstań
w rozdartych bluzach – ziemio uparta –
jak drzewa prości.

W sercach rozwianych, z hukiem dwururek
rok sześćdziesiąty trzeci.

Wiatr czas zawiewa. Miłość to? Życie?
Płatki ich oczu? Płatki zamieci?

Piasku, pamiętasz? Ziemi, pamiętasz?
Rzemień od broni ramię przecinał,
twarze, mundury jak popiół święty.
Wnuków pamiętasz? Światła godzinę?

I byłeś wolny, grobie pokoleń.
Las się zbliżył i piach przywalił.
pługi szły, drogi w wielkim mozole
zapominały.

A potem kraju runęło niebo.
Tłumy obdarte z serca i ciała,
i dymi ogniem każdy kęs chleba,
i śmierć się stała.

Piasku, pamiętasz? Krew czarna w supły
związana – ciekła w wielkie mogiły,

jak złe gałęzie wiły się trupy
dzieci – i batów skręcone żyły.
Piasku, po tobie szeptali leżąc,
wracając w ciebie krwi nicią wąską,
dzieci, kobiety, chłopci, żołnierze:
"Polsko, odezwij się, Polsko".
Piasku, pamiętasz? Wisło, przepłyniesz
szorstkim swym suknem, po płaszczu plemion.
Gdy w boju padnę – o, daj mi imię,
moja ty twarda, żołnierska ziemi.

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wersja tekstowa z wyróżnieniem pojęć

Polecenie 1

Uporządkuj w formie mapy mentalnej wiadomości dotyczące słownikowego znaczenia pojęcia ojczyzny oraz jego występowania w różnych związkach językowych.

Polecenie 2

Co o wolności i niewoli ojczyzny mówią Juliusz Słowacki i Adam Asnyk?

Polecenie 3

Czym jest ojczyzna dla reprezentanta pokolenia Kolumbów?

Podsumowanie

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o.

PRACA DOMOWA

Praca domowa

Polecenie 4.1

Zadanie 1.

Które z zaprezentowanych spojrzeń na ojczyznę jest ci najbliższe? Swoje stanowisko uzasadnij.

Zadanie 2.

Co oznacza dla ciebie patriotyzm i czym się przejawia w czasach współczesnych?

Ćwiczenia

Wskazówka

W przypadku braku możliwości rozwiązywania zadania z klawiatury lub trudności z odczytem przez czytnik ekranu skorzystaj z innej wersji zadania.

Ćwiczenie 1

W jakim znaczeniu użyte zostało pojęcie ojczyzny w cytatach?

*Słodko i zaszczytnie jest ginąć za
ojczyznę*

dziedzictwo, tradycja, system wartości

*Wpadam do Soplicowa jak w centrum
polszczyzny: Tam się człowiek napije,
nadysze Ojczyzny!*

terytorium i wspólnota duchowa

Jest u mnie kraj, ojczyzna myśli mojej,

miejsce, pejzaż, przeszłość, historia

*Kto mi powiada, że moja ojczyzna: Pola,
zieloność, okopy, Chaty i kwiaty, i sioła -
niech wyzna, Że - to jej stopy.*

kolebka, początek, źródło

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Inna wersja zadania

Ćwiczenie 3

Co, zdaniem poetów jest gwarancją wolności ojczyzny? Dla każdego cytatu wskaż autora oraz właściwe rozpoznanie.

1. *O, Polsko! póki ty duszę anielską Będiesz więziła w czerepie rubasznym; Póty kat będzie rąbał twoje cielsko* Autor: Rozpoznanie:

2. *Póki w narodzie myśl swobody żyje, Wola i godność, i męstwo człowiecze, Póki sam w ręce nie odda się czyje I praw się swoich do życia nie zrzecze* Autor:
Rozpoznanie:

3. *Zginać on może z własnej tylko ręki: Gdy nim owładnie rozpacz senna, głucha* Autor:
Rozpoznanie:

4. *Polsko! lecz ciebie błyskotkami łudzą! Pawiem narodów byłeś i papugą* Autor:
Rozpoznanie:

duchowa przemiana Polaków

duchowa przemiana Polaków

dążenie do odzyskania wolności, odwaga, poczucie tożsamości narodowej

Juliusz Słowacki

wyzbycie się przesadnej dumy, odnalezienie własnej drogi

wyzbycie się przesadnej dumy, odnalezienie własnej drogi

Adam Asnyk

wyzbycie się przesadnej dumy, odnalezienie własnej drogi

Juliusz Słowacki

Juliusz Słowacki

duchowa przemiana Polaków

Juliusz Słowacki

dążenie do odzyskania wolności, odwaga, poczucie tożsamości narodowej

dążenie do odzyskania wolności, odwaga, poczucie tożsamości narodowej

niepopadanie w stan apatii i zubożnienia

dążenie do odzyskania wolności, odwaga, poczucie tożsamości narodowej

duchowa przemiana Polaków

Adam Asnyk

Adam Asnyk

wyzbycie się przesadnej dumy, odnalezienie własnej drogi

Adam Asnyk

Ćwiczenie 4

Wybierz z wiersza Krzysztofa Kamila Baczyńskiego cytaty, które odnoszą się do wskazanych wydarzeń historycznych oraz przypisz właściwe daty tych wydarzeń.

powstanie listopadowe

1863

*Piasku, pamiętasz? Ziemię,
pamiętasz? Rzemień od broni
ramię przecinał, twarze, mundury
jak popiół święty. Wnuków
pamiętasz? Światła godzinę?*

powstanie styczniowe

1939

1831

odzyskanie niepodległości po 123 latach niewoli

*Wiśło, pamiętasz? Lesie,
w twych kartach widzę ich, stoją
- synowie powstań rozdartych
bluzach - ziemię uparta - jak
drzewa prości.*

wybuch II wojny światowej

1918

*A potem kraju runęło
niebo. Tłumy obdarte z serca
i ciała, i dymi ogniem każdy kęs
chleba, i śmierć się stała.*

*Zda mi się, stoi tu jeszcze
szereg, mur granatowy. Strzały
jak baty. Czwartego pułku czapy
i gweryi jak obłoki - dymią
armaty.*

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Inna wersja zadania

Słowniczek

czerep rubaszny

głowa, czaszka; czerep rubaszny stanowi metaforyczną aluzję do stylu bycia polskiej szlachty – właśnie rubasznego, a więc bezceremonialnego, prostego (czy wręcz prostackiego)

czwarty pułk

Pułk Piechoty Liniowej; polski regiment z okresu Królestwa Kongresowego; stacjonował w Warszawie; w czasie powstania listopadowego walczył m.in. w bitwie o Olszynkę Grochowską

dusza anielska

cytat z utworu Juliusza Słowackiego oznaczający najlepsze siły narodu polskiego

eumenida

erynia; w mitologii greckiej erynie były wysłanniczkami Fatum, mścicielkami tropiącymi zbrodniarzy (tu dusza poety ma pełnić tę rolę – sumienia dręczącego winowajcę)

gwery

w gwarze lwowskiej – karabiny

kurhan

kopiec, który sypano na grobach, dla upamiętnienia zmarłych i miejsc ich spoczynku
styksowy muł

muł rzeki Styks, jednej z rzek Hadesu, świata umarłych; przez nią Charon przewoził zmarłych; jej wody to wody śmierci, ale skąpanie się w nich czyniło ciało ludzkie odpornym na rany

Powrót do e-podręcznika

E-podręcznik „Kultura i życie”.

<http://www.epodreczniki.pl/reader/c/132535/v/latest/t/student-canon>

2.2.1.1. Kiedy pacyfista musi być militarystą

<http://www.epodreczniki.pl/reader/c/132535/v/latest/t/student-canon/m/j0000000G8B3v20>